

УДК 373.2.015.31:81'233:796.11:[376-056.264]

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.21>

Оксана ЧЕКАН

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Закарпатська область, Україна, 89600

ORCID: 0000-0002-3480-6366

Христина БАРНА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Закарпатська область, Україна, 89600

ORCID: 0000-0002-0555-6062

Оксана КАС'ЯНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Закарпатська область, Україна, 89600

ORCID: 0000-0001-6730-447X

Бібліографічний опис статті: Чекан, О., Барна, Х., Кас'яненко, О. (2022) Концептуальні засади розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 145–150, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.21>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті подано аналіз системи роботи з розвитку зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ в ігровій діяльності. Доведено, що розвиток зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в мовленнєво-ігровій діяльності забезпечується спеціальною організацією мовленнєво-ігрової діяльності, що ґрунтується на особистісно-орієнтованій моделі взаємодії її учасників (педагогів і дітей); системі мовленнєвих технологій, спрямованих на перехід дитини від репродуктивних до креативних мовленнєво-ігрових дій; функціональному характері мовленнєво-ігрової діяльності. Закцентовано, що система роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності включає в себе перелік та зміст дидактичних ігор щодо корекції зв'язного мовлення дітей із ЗНМ. Кожна з поданих ігор має мету, завдання, мовленнєвий матеріал, обладнання і т.д. Тобто, подані ігри готові для використання вчителем – логопедом у корекційній роботі для розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ (Дидактична гра «Додай потрібне слово», Дидактична гра «Порівняй предмети», «Назви якомога більше предметів» та «Хто як пересувається?»). Закцентовано увагу на тому, що розвиток зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ краще здійснювати в провідному виді діяльності дошкільника – у грі. У висновках висвітлено важливість використання у роботі вчителя-логопеда поданої авторами системи роботи щодо розвитку зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ в ігровій діяльності. Обґрунтовано перспективу подальшого дослідження, котру автори вбачають у вивченні впливу мовленнєво-ігрової діяльності на формування граматичної правильності та звукової культури мовлення.

Ключові слова: система роботи, зв'язне мовлення, ЗНМ, ігрова діяльність, дошкільники.

Oksana CHEKAN

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Mukachevo State University, 26 Uzhhorodska Str., Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine, 89600

ORCID: 0000-0002-3480-6366

Christina BARNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Mukachevo State University, 26 Uzhhorodska Str., Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine, 89600

ORCID: 0000-0002-0555-6062

Oksana KASYANENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Preschool Education, Mukachevo State University, 26 Uzhhorodska Str., Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine, 89600

ORCID: 0000-0001-6730-447X

To cite this article: Chekan, O., Barna, C., Kasyanenko, O. (2022). Kontseptualni zasady rozvytku zviaznoho movlennia ditei iz ZNM v ihevii diialnosti [Conceptual principles of development of connected speech of children with association in game activity]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 145–150, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.3.21>

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF CONNECTED SPEECH OF CHILDREN WITH ASSOCIATION IN GAME ACTIVITY

The article presents an analysis of the system of work on the development of coherent speech of preschoolers with ASD in play activities. It is proved that the development of coherent speech of children with ASD in speech and play activities is provided by a special organization of speech and play activities based on personality-oriented model of interaction of its participants (teachers and children); system of speech technologies aimed at the child's transition from reproductive to creative speech and play activities; functional nature of speech and game activities. It is emphasized that the system of work on the development of coherent speech of children with ASD in play activities includes a list and content of didactic games for the correction of coherent speech of children with ASD. Each of the submitted games has a purpose, objectives, speech material, equipment, etc. That is, the submitted games are ready for use by a teacher-speech therapist in correctional work for the development of coherent speech of children with ASD (Didactic game «Add the right word», Didactic game «Compare objects», «Name as many objects» and «Who moves?» »). Emphasis is placed on the fact that the development of coherent speech of preschoolers with ASD is better to carry out in the leading activity of the preschooler – in the game. The conclusions highlight the importance of using the system of work presented by the authors in the work of a teacher-speech therapist on the development of coherent speech of preschoolers with ASD in play activities. The prospect of further research is substantiated, which the authors see in the study of the influence of speech and game activity on the formation of grammatical correctness and sound culture of speech.

Key words: system of work, coherent speech, ZNM, game activity, preschoolers.

1. Вступ

Постановка проблеми. Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі, воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільних років. У процесі різноманітного спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності та різноманітності, формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я», засвоює

і створює культурні цінності, виступаючи при цьому активним суб'єктом взаємодії. Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт з довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними і дітям, а особливо дітям з ООП, як у сім'ї, так і в освітніх закладах, – обмежують безпосереднє спілкування дітей з іншими

мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовлення (Андрусишина, 2012, рр. 203–204). Своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення (діамонологічної компетенції) – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку сучасної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження останніх десятиліть у галузі загальної (Г. Люблінська, Н. Скрипченко), корекційної педагогіки (В. Серебрякова, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет, А. Ястребова), психології (Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зімня, Н. Менчинська, О. Шахнарович) та психолінгвістики (М. Камликова, О. Лурія, О. Леонтьєв) дають можливість по-новому розглядати закономірності розвитку лексичної і граматичної складової мовлення та причини, що призводять до відставання у засвоєнні цієї ланки. Велика кількість праць, як вітчизняних науковців (Л. Андрусишина, Л. Бартенева, Н. Гаврилова, Е. Данілавічюте, С. Конопляста, О. Ревуцька, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Трофименко, М. Шеремет, Н. Чередніченко та ін.), так і зарубіжних науковців (Т. Ахутіна, Ж. Глозман, Л. Салмінаєва, Ф. Сохін, В. Серебрякова, О. Шахнарович, А. Ястребова та ін.) присвячена проблемі формування у дітей із ЗНМ вміння оперувати словами, сприймати, обробляти та використовувати у власному мовленні нову інформацію.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення як нормотипової дитини та дитини з ООП посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А.Я. Коменський, С.Ф. Русова, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський та ін.), психологів (Ю.А. Аркін, М.Я. Басов, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, Н.Д. Виноградов, Д.Б. Ельконін, С.Л. Рубінштейн, Д.Н. Узнадзе та ін.), сучасних педагогів (Л.В. Артемова, А.К. Бондаренко, Г.І. Григоренко, Р.І. Жуковська, В.Г. Захарченко, Т.О. Маркова, Д.В. Менджеріцька, О.І. Сорокіна, О.П. Усова, Г.С. Швайко, К.І. Щербакова та ін.). Зазначимо, що хоча проблема гри завжди була в центрі уваги педагогічної науки, однак її лінгвістичний аспект щодо розвитку зв'язного мовлення розглядався лише у зв'язку з дослідженням сюжетно-рольової гри (В.Г. Захарченко). Аспекти ж ігрового потенціалу у процесі формування мовленнєвих нави-

чок і, зокрема, зв'язного мовлення дітей із ЗНМ залишаються поза увагою науковців (Бартенева, 2014, рр. 73–82). Психологи розглядають гру як діяльність, що відображає дійсність шляхом активного її перетворення (Ю.А. Аркін, Л.С. Виготський, Н.Д. Виноградов, О.М. Леонтьєв, О.Р. Лурія, Д.Б. Ельконін, С.Л. Рубінштейн та ін.). У ході гри діти мають можливість діяти, конкретні дії зумовлюють мовленнєву активність дитини і водночас спрямовують розвиток гри. Це перехідна, проміжна ланка між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій та свободою слова.

Лінгводидактичний аспект означеної проблеми знайшов своє практичне втілення в низці дисертаційних досліджень останніх років (О.П. Амацьєва, Л.І. Березовська, С.В. Ласунова та ін.). Доведено, що здатність дитини використовувати в ігрових ситуаціях зв'язні висловлювання впливає на емоційно чуттєву сферу їхньої життєдіяльності і водночас максимально активізує мовлення дітей. Відтак, позитивний вплив гри на розвиток мовлення дітей із ЗНМ, з одного боку, і недостатнє дослідження і розробка системи роботи використання гри в розвитку мовлення дітей із ЗНМ, з другого – зумовили вибір теми даної публікації.

Мета дослідження: проаналізувати систему роботи з розвитку зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ в ігровій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Доведено, що розвиток зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в мовленнєво-ігровій діяльності забезпечується спеціальною організацією мовленнєво-ігрової діяльності, що ґрунтується на особистісно-орієнтованій моделі взаємодії її учасників (педагогів і дітей); системі мовленнєвих технологій, спрямованих на перехід дитини від репродуктивних до креативних мовленнєво-ігрових дій; функціональному характері мовленнєво-ігрової діяльності (Онищенко, 2000, рр. 53–56).

Під мовленнєво-ігровою діяльністю дітей будемо розуміти двокомпонентне утворення, в основі якого лежить розвиток мовлення дітей засобами гри. У мовленнєво-ігровій діяльності виокремлено й охарактеризовано такі аспекти, як психологічний, лінгвістичний, лінгводидактичний і естетичний, а також визначено якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності:

доступність, довільність, варіативність, виразність, емоційність, логічність, доречність (Чекан, 2020, pp. 12–16).

2. Результати дослідження. Розроблена нами система роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ в ігровій діяльності включає в себе перелік та зміст дидактичних ігор щодо корекції зв'язного мовлення дітей із ЗНМ (Данілавичюте, 2018, pp. 7–19), (Тищенко, 2013, pp. 260–268), (Трофименко, 2010, pp. 306–311), (Шеремет, 2010, pp. 6–11). Кожна з поданих нижче ігор має мету, завдання, мовленнєвий матеріал, обладнання і т.д. Тобто, подані нижче ігри готові для використання вчителем – логопедом у корекційній роботі для розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ.

Дидактична гра «Додай потрібне слово»

Мета: закріпити вживання в мовленні складних слів.

Мовленнєвий матеріал: мама поклала хліб ... куди? (у хлібницю); брат насипав цукор ... куди? (у цукорницю); бабуся зробила смачний салат і поклала його ... куди? (у салатницю); тато приніс цукерки і поклав їх ... куди? (у цукорницю); Марина не пішла сьогодні в школу, тому що ... (захворіла); ми ввімкнули обігрівачі, тому що ... (стало холодно); я не хочу спати, тому що ... (ще рано); ми поїдемо завтра в ліс, якщо ... (буде гарна погода); мама пішла на ринок, щоб ... (купити продукти); кішка залізла на дерево, щоб ... (врятуватися від собаки).

Дидактична гра «Порівняй предмети»

Мета: уточнення словника за рахунок назв деталей і частин предметів, їх якостей; розвиток спостережливості, зв'язного мовлення.

Обладнання: речі (іграшки, картинки) однакові за назвою, але різні за деталями.

Хід гри.

У грі можна використовувати як речі та іграшки, однакові за назвою, але що відрізняються якимось ознаками або деталями, так і парні наочні картинки. Наприклад, два відра, два фартухи, дві сорочки, дві ложки і так далі. Вчитель-логопед повідомляє, що отримано посилку. Що ж це? Дістає речі та промовляє: «Зараз ми їх уважно розглянемо. Я розповідати про одну річ, а ти – про іншу. Розповідати будемо по черзі».

Мовленнєвий матеріал: Логопед: «У мене святковий фартух». Дитина: «У мене робочий фартух». Логопед: «Він білого кольору

в червоний горошок». Дитина: «А мій – темно-синього кольору».

Логопед: «Мій прикрашений мереживом». Дитина: «А мій – червоною стрічкою». Логопед: «У цього фартуха з боків дві кишені». Дитина: «А у цього – один великий на грудях». Логопед: «На цих кишенях – узор з квітів». Дитина: «А на цьому намальовані інструменти». Логопед: «Цей фартух одягають коли накривають на стіл». Дитина: «А цей одягають для роботи в майстерні».

Дидактична гра «Назви якомога більше предметів»

Мета: розвивати словниковий запас, увагу; виховувати чітке мовлення.

Хід гри.

Діти стають в ряд (або дитина та дорослий), їм пропонується по черзі називати предмети, які їх оточують. Хто назвав слово – робить крок вперед. Виграє той, хто правильно і чітко вимовляв слова і назвав більшу кількість предметів, не повторюючись, і таким чином опинився попереду всіх.

Дидактична гра «Хто як пересувається?»

Мета: збагачувати словниковий запас словами – діями.

Хід гри. Дітям пропонують додати до іменника (назви тварини, птаха, комахи) дієслово, яке б означало спосіб, в який пересувається дана істота.

Мовленнєвий матеріал.

- слон ... (плаває, скаче, ходить);
- білка ... (стрибає, літає, бігає);
- крокодил ... (повзає, плаває, ходить);
- орел ... (літає, плаває, бігає);
- метелик (плаває, літає, скаче);
- верблюд (плаває, скаче, ходить) тощо.

Дидактична гра «Хто більше?»

Мета: вчити дітей добирати прикметники до запропонованих іменників.

Мовленнєвий матеріал. Яблуко (яке?) рум'яне, духмяне, червонобоке, смачне, солодке тощо. Слива (яка?) синя, соковита, маленька тощо. Річка (яка?) швидка, гірська, широка тощо. Кішка (яка?) біла, пухнаста, домашня тощо.

Розроблена нами система роботи з розвитку зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ в ігровій діяльності котра включає в себе перелік та зміст дидактичних ігор щодо корекції зв'язного мовлення дітей із ЗНМ є актуальною на часі. Тобто, подані ігри

готові для використання вчителем – логопедом у корекційній роботі для розвитку зв'язного мовлення дітей із ЗНМ. У публікації подано тільки частину дидактичних ігор щодо корекції зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ, більшу кількість дидактичних ігор щодо корекції зв'язного мовлення дітей із ЗНМ не подаємо, так як дотримуємося вимог щодо оформлення даної статті.

3. Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ краще здійснювати в провідному виді діяльності дошкільника – у грі. У комплексному підході до виховання і навчання дошкільників у сучасній дидактиці важлива роль належить цікавим розвиваючим іграм, завданням, розвагам. Вони цікаві для дітей, емоційно захоплюють їх. Тому, розроблена нами система роботи

з розвитку зв'язного мовлення дошкільників із ЗНМ в ігровій діяльності є актуальною на часі та важливою у роботу вчителя-логопеда. Вихованці з великим бажанням відгукуються на пропозиції брати участь в іграх де можна фантазувати. На успішність освітнього процесу впливає не тільки зміст пропонованого матеріалу, але і форма подачі, що здатна викликати зацікавленість і пізнавальну активність дітей. Особливу увагу слід приділяти емоційному комфорту дитини в процесі пізнавальної діяльності. Позитивне підкріплення успіхів і досягнень дітей, емоційне невербальне спілкування дорослого з дітьми – такий фон, на якому має будуватися освітньо-виховний процес.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні впливу мовленнєво-ігрової діяльності на формування граматичної правильності та звукової культури мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусишина Л. Є. Розвиток довільної пам'яті у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна.* 2012. Вип. 19(1). С. 302–310.
2. Бартенєва Л. І. Потенціальна готовність старших дошкільників з порушеним мовленнєвим розвитком до оволодіння писемним мовленням. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2014. Вип. 5. С. 73–82.
3. Данілавичюте Е. А. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання.* 2018. № 3. С. 7–19.
4. Калуська, Л., Чекан О. Казкова розмовляночка за малюнками: посібник для роботи з дітьми 5-го року життя та дітьми з особливими освітніми потребами за опорними малюнками. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 32 с.
5. Онищенко Т. Дитяча гра в історії розвитку дошкільного виховання на Україні. *Шлях освіти.* 2000. № 2. С. 53–56.
6. Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака.* Вип. XXIII в трьох частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Медобори. 2013. С. 260–268.
7. Трофименко Л. І. Методологічні засади корекційно-попереджувального навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2010. Вип. 1. С. 306–311.
8. Шеремет М.К. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 672 с.

REFERENCES:

1. Andrusyshyna, L.E. (2012). Rozvytok dovil'noyi pam'yati u starshykh doshkil'nykiv iz zahal'nym nedorozvytkom movlennya [Development of random memory in seniors preschoolers with general speech underdevelopment]. Collection of scientific proceedings of Kamianets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko, 19, 302–310. (In Ukrainian)
2. Barteneva, L.I. (2014). Potentsial'na hotovnist' starshykh doshkil'nykiv z porushenym movlenniyevym rozvytkom do ovolodinnya pysemnym movlennyam [Potential readiness of senior preschoolers with impaired speech development to master the written language speech]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy – Education of people with special needs: ways of development*, 5, 73–82. (in Ukrainian)
3. Danilovichute, E.A. (2018). Dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inklyuzyvnomu seredovyshchi [Children with special educational needs in inclusive environment]. *Osoblyva dytyna: navchannya i vykhovannya – Special child: education and upbringing*, 3, 7–19. (in Ukrainian)

4. Kaluska, L., Chekan, O. (2020). Kazkova rozmovlyanochka za malyunkamy: posibnyk dlya roboty z dit'my 5-ho roku zhyttya ta dit'my z osoblyvymy osvritnimy potrebamy za opornymy malyunkamy [Fabulous conversation on the pictures: manual for working with children of 5 years and children with special needs based on reference drawings]. Ternopil: Mandrivets, 32. (in Ukrainian)
5. Onishchenko, T. (2000). Dytyacha hra v istorii rozvytku doshkil'noho vykhovannya na Ukraïni [Children's game in the history of the development of preschool education in Ukraine]. The path of education, 2, 53–56. (in Ukrainian)
6. Tishchenko, V.V. (2013). Zahal'nyy nedorozvytok movlennya: perspektyvy podal'shykh doslidzhen' [General underdevelopment of speech: prospects of further researches]. Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil'skoho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohienka – Collection of scientific works of Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko. Kamenets-Podolsky: Medobory, 260–268. (in Ukrainian)
7. Trofimenko, L.I. (2010). Metodolohichni zasady korektsiyno- poperedzhuval'noho navchannya ditey starshoho doshkil'noho viku iz ZNM [Methodological principles of correctional preventive training of older preschoolers with ASD]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy – Education of people with special needs: ways of development, 1, 306–311. (in Ukrainian)
8. Sheremet, M.K. (2010). Lohopediya [Speech therapy]. Kyiv : Publishing House “Word”, 672. (in Ukrainian)